

— eșind de la o denie, în copilăria mea și într-o primăvară bolnavă, care treceuse cu o bidinea muiată în singe peste vârful fire ale cireșilor și ale caișilor, demult, au trecut de-atunci decenii la rând, ieșind de la o denie, în ridicat ochii și am privit, pentru prima dată, la lumina de ceară a luminărilor rămase crîmpeie, brîul de var al ctitoriei căpitanului Viorel Urșianu, haiduc la drumurile Hurezului și ale Oltețului și, în loc de sfinți, la care mătușile se închinau cu aceeași credință nestinsă, pe zăpada peretelui, sub streășina de șindrilă veche, treceau în galop, cu Urșianu în frunte,

DINU SĂRARU

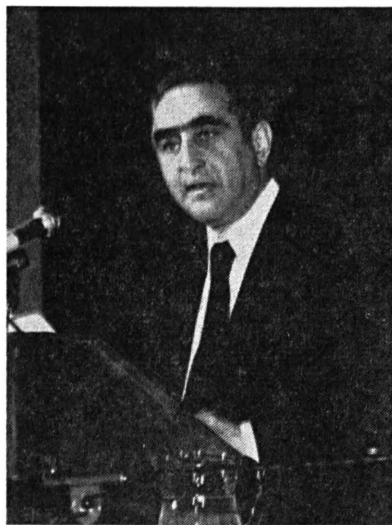
Istoria, viața de toate zilele și teatrul istoric

Pătru și Stan și Gligorie și Popa Manasescu și Dumitru de la Cerna și Matei al Leurzelei și Pătru cel scurt, toți cu antireie gorjenești, cu găitane negre și căciulile negre și caii negri, cu zăbala în spume, și coadele încovrigate și hășurile cu ținte, și ei cu cizme scurte în scări, numai Urșianu pe cal alb și cu căciula brumărie, și antireu alb, tivit cu blană neagră, de miel. Vîrșiră pintenii în coastele cailor și îi plesneau peste coapse cu nuiile scurte de singer și caii sforăiau și pe nările lor ieșeau caiere de foc și piciorul lor drept, la toți, stătea să sară peste o prăpastie care putea fi și timpul, prin care goneau ei, cu haiducii călări. Și cum ocoleam noi ctitoria căpitanului Viorel Urșianu cu luminările sfîrșind în podurile palmelor ascunse de vîntul subțire pe care se legăna boarea de ghiocci și de floarea paștelui, dinaintea noastră și a haiducilor ieșeau zugrăvite subțire, pe peretele alb, vestele acestora cu copiii de mînă, ca domnițele cu coconii domnești ai lui Brîncoveanu la Hurezi, Stana, și Pătra, și Veronica, și Ruxandra și, mai la urmă, maica lui, a Urșianului, fără nume, fiindcă, dacă ați observat, în legendele noastre maicele n-au nume, ele sînt măicuța bătrînă și atît.

— Așa, zicea Dumitru lui Dincă, arătîndu-l pe Urșianu, trecea noaptea, călare, Oltețul, și se lăsa la Alimpești, și cînd se întorcea către ziuă, nu cîntau bine cocoșii a doua oară, dădea din pistoale și adăpa calul aici la picioarele temeliei ăsteia unde a plătit de s-a zugrăvit el cu ai lui și cu muierile lor, n-a mai făcut nimini ca el.

— Îl știi ?, întreba cite cineva văzîndu-l bătrîn pe Dumitru lui Dincă.

— Nu, zicea acesta, însă mi-a spus taica, și el a trăit mai mult decît mine. Pe aici trecea, adăuga el, și arăta aieva pe unde trecea Urșianu cu haiducii lui, pe aici și la colțul rîpilor dădeau ei din pistoale ca să se cunoască, la colțul rîpilor, unde era țepa lui Vlad Țepeș, la drumul de care și de negustori.

— Ai apucat-o ?, întreba cite cineva, văzîndu-l bătrîn.

— Nu, zicea el, însă taica-al' taichii a trăit cel mai mult și i-a povestit taichii. Aici era țepa și aici îi trăgea Țepeș pe turci și pe hoți și zice că striga turcii în limba lor și se ruga și se blestema că au venit ei, streini, în țara noastră, aici, la rîpi, ca să jefuiască.

— Și se auzea ?, întreba cite cineva, văzîndu-l pe Dumitru lui Dincă, bătrîn.

— Se auzea, confirma acesta pe gînduri, se auzea, fiindcă țepa era pusă bine, la răsruce, se vedea de departe și se auzea vaietele de departe, se auzea pînă la Du-năre.

— Pe aici a trecut și Tudor Vladimirescu, adăuga cineva, trecea călare cu ai lui, se ducea la Rîmnicu Vilcea, zicea el, se ducea el înainte cu comănacul negru pe cap, se grăbea la Rîmnicu Vilcea, și toți se gîndeau, atunci, la Rîmnicu Vilcea, unde se duceau și ei cu proce și li se părea firesc că la Rîmnicu Vilcea se ducea și Tudor călare.

— Venea dinspre Scoarța, observa iar cineva, și întărea, dinspre Scoarța, unde am fost noi, Dumitre, cînd am venit din război, cu carul după porumb.

Și noi toți îl vedeam pe Tudor Vladimirescu venind călare dinspre Scoarța și tre-

loc să se închine la sfinți, se închinau la Viorel Urșianu și la haiducii lui zugrăviți pe biserica de la Viorești, unde-și adăpa Tudor calul în drumul lui spre Rîmnicu Vilcea unde și ei se duceau cînd aveau procese sau cînd îi chema la război să se bată și ei.

★

Într-o vară, demult, cu teii pustii și albinele zburînd streine prin crengile arse de secetă, într-o vară pustie, demult, au trecut de atunci decenii la rînd, ședeam pe prispa Culei lui Tudor Maldăr Turbatu, căpitanul lui Mihai Viteazul, și ascultam povestea cuiva, nu mai știu cum îl chema, țaran, parecă îl văd, desculț și deșirat, în cămașe de cînepă albă și izmene de cînepă albă și cu chimir, și el negru, ars de soare, și de vremuri și de nevoi, ba mi se pare că îl chema Nicuță Păsat și cineva, un strein, îl întrebese dacă mai e mult pînă nu știu unde, un oraș care nu se afla pe harta noastră întregă, avea un nume nemțesc, și el, Nicuță Păsat, zisese că „mai e mult“, să meargă dumnealui, care întrebese, pînă i-o oua cucul în traistă și tot n-ajungea!

— Uite pe aici, pe unde e tranșea asta, zicea el, arătîndu-mi Valea Lunecavățului, unde e tranșea asta, ca la noi, la Mărășești...

— Ai fost ?, l-am întrebat eu.

— Am fost, a zis el, vesel, am fost, eram ca acum, desculț și cum mă vezi, și i-am bătut, însă aici, unde îți arăt eu, era un val de piatră și pînă aici au venit tătarii. Și Tudor, care era căpitanul lui Mihai Viteazul, adică fusese, fiindcă Mihai murise, el, Tudor ăsta, i-a dus lui Mihai fin, cu carele, la Călugăreni pentru cai, și Mihai l-a întrebat : „Unde e finul, Tudore, că ne mor caii de foame și ne bat turcii“, și el a zis : „Uite, Doamne, aici, maldărele astea, le-am adus de la Hurezu și erau căi întregi“, și Mihai i-a spus, atunci, „Maldăr să te cheme și pe tine, Tudore“. Mihai a avut moșie la Slătioara, de unde ești dumneata, și trecea călare spre Rîmnicu Vilcea, unde murise taçoș și el a termenat o biserică, în locul lui... Și Tudor Maldăr Turbatu trecea călare pe aici, după ce i-a bătut pe tătari, aici i-a bătut, la apa Lunecavățului.

— L-ai apucat ?, întreb eu, cu credință.

— Eu nu, că e mai de mult, însă ai mei, taica, taica, a trăit mult și a murit bătrîn de tot, el l-a văzut, mi se pare, pe Tudor Vladimirescu, cînd a trecut la Hurezu, la mănăstire, și a bătut cu flintele în porțile de fier, de după care se ascuseră grecii, cine or fi fost ei, ai văzut locurile plumbilor și găurile ?

— Am văzut, răspundeam eu, și mă gîndeam că ei, toți, văzuseră Istoria și o vedeau și acum. Plecau, dimineața, la arat, se duceau, seara, la moară, plecau cu carul, la Alimpești, după porumb, se duceau și veneau pe drumul lui Tudor Vladimirescu și al lui Vlad Țepeș și al lui Tudor Maldăr Turbatu, căpitanul lui Mihai Viteazul și, în

Mă opresc aici cu legendele. Aici văd eu și șansa teatrului nostru istoric, în puterea lui de a fi actual și de a ne vorbi despre istorie ca și cînd ne-ar vorbi despre zilele noastre și despre cătările noastre, și despre gîndurile noastre, și despre răspunderile noastre, și despre întrebările noastre. Istoria noastră a rămas mereu vie și ea se cuvine povestită, în Teatru, așa cum o povestesc țărani mei de la Slătioara, care, deși au făcut și ei un război sau două, și au făcut istorie, trec eu gîndul spre Rîmnicu Vilcea, țînd cu mîinile dirlogii calului domnesc al lui Tudor.

Istoria noastră a rămas vie și ea se cuvine adusă pe scenă ca o poveste din zilele noastre. Cum zicea un poet, Istoria trebuie să coboare în mijlocul oamenilor și să îi convingă că și ei fac Istorie, cu fiecare gest și cu fiecare cuvînt, și că și ei trec și se duc, în istorie. Teatrul istoric nu mai poate fi, azi, un sipet cu hrîsoave, ci o lecție politică de cea mai vie actualitate, o lecție despre ființa noastră actuală, fiindcă voievozii noștri au coborît și au stat mereu în mijlocul oamenilor și așa au și făcut Istoria.

O înțelegere recentă și acută a acestui adevăr am întîlnit, cred eu, în drama lui Mihnea Gheorghiu, *Capul*, și în felul scriitorului de a povesti faptele istoriei ca pe un viclem și ca pe niște fapte de toate zilele, aproape de noi, coborînd drama istoriei noastre în mijlocul nostru și în sufletul nostru.

La un praznic de hramul de la cincisprezece septembrie, cineva, de pe Valea Cireșului, îmi povestea cum venise Cuza și dăduse mina cu moșul lui și îi arătase ocaua și îi dăduse și lui una și îi spusese : „Cu ea să măsoari“, și el credea că de-atunci tot neamul lui cu ea măsurase și, în adevăr, măsurase, căci măsurase Istoria cu adevărul.

Cu acest adevăr, erud și curat, trebuie măsurată Istoria pe scenă și scena pusă în mijlocul oamenilor și oamenii făcuți să înțeleagă că ei nu sint chemați numai să aplaude, ci și să gîndească în fața Istoriei, iar Istoria adevărată nu e întotdeauna numai un spectacol, ci și o lecție și, nu o dată, o lecție dureroasă care se învață cu lacrimi.

Dramaturgia cultă românească are o vechime de aproximativ două sute de ani, dar acest pământ binecuvântat al nostru a furnizat dramaturgiei mondiale, din timpuri mult mai vechi, gânduri, fapte și personaje strălucite. Considerând dialogurile lui Platon un uriaș și științietor scenariu pentru o mare ceremonie, un mare ospăț al ideilor, și aruncându-ne privirea asupra unuia

sîng arhivele, a produs informația exactă. El a descoperit că referirea era ecoul prezentei în Anglia a lui Ștefan Bogdan, nepotul lui Rareș, fiul lui Iancu Sas, care, în 1601, s-a prezentat la curtea reginei Elisa-

VALENTIN SILVESTRU

Subtila osmoză

din aceste dialoguri, *Charmides*, vom vedea că Socrate vorbește cu o căldură neobișnuită tinărului interlocutor despre Zamolxys, vestitul medic, zeu și îngrijitor de suflete trac, care are un principiu deosebit de-al elenilor, și anume, acela că atunci cînd trupul este bolnav trebuie să vezi dacă nu cumva boala provine de la suflet; dacă sufletul este bolnav, el nu poate fi lecuit decît prin descîntece; iar descîntecele nu sînt, desigur, altceva decît poezia și înțelepciunea lumii, tîmăduind întotdeauna. Într-o veche tragedie atribuită lui Euripide, *Rhesus*, personajul care dă titlul operei este rege și zeu trac; noblețea sa deosebită, frumusețea și distincția îl impun troienilor și fac ca acești troieni să-l considere drept cel mai important apărător dintre cei ce le-au venit, la chemarea lor, în ajutor. Descrierea taberei trace este impresionantă în ceea ce privește disciplina, încrederea în conducător și, mai ales, credința în victorie și în nemurire. Într-o veche piesă, de asemeni puțin cunoscută la noi, a lui Lope de Vega, *Miraculosul principe transilvan*, țara dintre munți e descrisă cu multă poezie. Din păcate, datorită unor grave erori de informație, fapte de vitejie ale lui Mihai Viteazul sînt atribuite mărunțului Sigismund Bathory. Totuși, e cert că vitejia lui Mihai, curajul său de a gândi cu atîta perspicacitate istorică, au influențat, chiar în modalitate indirectă și deviativă documentar, o minte atît de luminată ca aceea a scriitorului spaniol. Două comedii din Renașterea engleză pomenesc despre un „prinț de Moldavia“, despre fiica și soția sa, care au ajuns la Curtea engleză. E vorba de *Femeia care tace* de Ben Jonson și de *Cavalerul pisălogului fierbinte* de Beaumont și Fletcher, în care o scenă întreagă se petrece chiar în „holul din palatul regelui moldav“. Fiica regelui se numește, cu un nume nu tocmai moldovenesc, Pompiona. Multă vreme, criticii englezi și criticii români care s-au aplecat asupra acestor texte n-au putut afla dacă ele au avut o sursă documentară reală. Un profesor ieșean, I. Botez, cercetînd cu mult

beta, cerînd o scrisoare de sprijin către sultan, pentru a i se satisface drepturile la tron. Nu a reușit atunci; s-a reîntors și a rămas mai multă vreme la curtea lui Iacob I, unde a fost, probabil, cunoscut și de dramaturgii evocați.

De îndată ce a apărut o dramaturgie românească în sensul modern al cuvîntului, ea s-a orientat, de la bun început, către temele istorice, cercetînd istoria pentru a-i revela semnificațiile prezente. Arta sporește și înobilează conștiința de sine a omului, teatrul istoric este printre factorii care înobilează și sporesc conștiința de sine a națiunii. Aceasta este și rațiunea pentru care el dobindește azi atîta însemnătate.

În teatrul istoric românesc au fost cuprinse cele mai proeminente figuri de conducători, momentele revoluționare cardinale. Teatrul nostru a dat nimb poetic și unor figuri care nu s-au aflat pe primul plan în istorie. Existau puține referiri despre Despot Itraclidul cînd Bolintineanu s-a aplecat asupra acestui erou. Un dramaturg azi uitat, care-și are și el meritele sale, N. Scurtescu, și apoi Alecsandri, prin admirabilul său *Despot-Vodă*, l-au transformat într-un personaj literar captivant. La fel s-a întîmplat cu *Gaspar Grazziani*, figură episodică în istoria propriu-zisă, immortalizat de dramaturgul Slavici.

Dramaturgia istorică a proiectat poporul întreg în mituri. Un mit de mare forță și concentrare, cum este Manole, revine mereu în literatura noastră, prin Blaga, Iorga, Victor Eftimiș, Adrian Maniu. Teatrul istoric a dat aură legendară unor martiri ca Mihai, Horia, Tudor, Bălcescu, a așezat pe pedestalul scenei personaje care nu au figurat pînă atunci în literatură, cum a fost Vlaicu, sau cum s-a